

Nederlands aan anderstaligen en Nederlands moedertaal: een verantwoord onderscheid?¹

Ann De Schryver

DECEMBER 1994: *'NT1-NT2: het verschil voorbij'* is het thema van een door de Nederlandse Taalunie georganiseerde conferentie in Tilburg. Tijdens de hoofdlezing pleit Koen Jaspaert voor de opheffing van een aantal verschillen die binnen het onderwijs Nederlands worden gehandhaafd tussen Nederlands als eerste en tweede taal (NT1 en NT2). Er bestaan volgens de spreker namelijk geen argumenten om de taaldidactische aanpak van het moedertaalonderwijs Nederlands te onderscheiden van die van het onderwijs Nederlands aan anderstaligen.

JUNI 1996: *'5 jaar aggregatie-opleiding Nederlands aan anderstaligen'* is de reden van feest aan de Universiteit Antwerpen (UA). De lezingen tijdens deze feestelijkheden beklemtonen het belang van een aparte academische lerarenopleiding Nederlands aan anderstaligen naast de opleiding Nederlands aan moedertaalsprekers. Er worden redenen aangegeven om van het lesgeven Nederlands aan anderstaligen juist wel een gespecialiseerd deelgebied te maken.

NT1 EN NT2: SAMEN OF APART?

Zijn deze twee standpunten verzoenbaar of staan we voor een onoplosbaar dilemma? Met andere woorden: is het verantwoord

een aparte lerarenopleiding Nederlands aan anderstaligen te organiseren in een tijd waarin er juist voor gepleit wordt de didactiek Nederlands als eerste taal en de didactiek Nederlands als tweede taal te laten samengaan? In deze bijdrage willen we proberen een antwoord te formuleren op deze

vraag. We geven argumenten voor beide visies, maar hopen aan te tonen dat de twee standpunten elkaar geenszins uitsluiten en dat er zeker redenen zijn om inderdaad een aparte vakdidactiek Nederlands aan anderstaligen te blijven aanbieden.²

Men kan de ontwikkelingen op het gebied van taaldidactiek vergelijken met wat er op politiek vlak bijvoorbeeld in Europa gebeurt. Enerzijds ontstaan er steeds grotere gebieden met minder grenzen (denk aan de Europese Unie en Schengen). Anderzijds ontstaan er steeds meer kleine, onafhankelijke staatjes die zich apart profileren ten opzichte van een geheel (denk maar aan ex-Joegoslavië).

VAN DEEL NAAR GEHEEL: INTEGRATIE

Van taaldidactiek Nederlands aan anderstaligen naar taaldidactiek Nederlands

Als eenheid kan er op didactisch vlak de *taaldidactiek Nederlands* genoemd worden. Het is inderdaad zinvol dat Nederlands aan moedertaalsprekers op basis van dezelfde uitgangspunten onderwezen wordt als Nederlands aan anderstaligen. Aan de UA worden bijvoorbeeld volgende basisprincipes zowel binnen de didactiek Nederlands moedertaal als binnen de didactiek Nederlands aan anderstaligen gehanteerd:

- *taalvaardigheid is belangrijker dan taalkennis*: een taalleerder moet kunnen functioneren in verschillende situaties en omgevingen eerder dan kennis te kunnen weergeven over een taal. Dit betekent ook dat woordenschat en taalfuncties primeren op grammatica;
- *receptie gaat vooraf aan productie*: je moet taalaanbod krijgen en kunnen verwerven voor je zelf taal gaat produceren;

- *mondelinge vaardigheden gaan vooraf aan schriftelijke*: de leerder moet tijd krijgen om iets mondeling te assimileren voor er aan schriftelijke vaardigheden gewerkt wordt. Uiteraard is de afstand tussen mondeling en schriftelijk bij jongeren en volwassenen veel kleiner dan bij kinderen, maar de volgorde van het natuurlijke taalverwervingsproces respecteren blijft altijd belangrijk;
- *interactie staat centraal*: taalleerders moeten leren communiceren met anderen.

Koen Jaspaert geeft in zijn lezing op de reeds genoemde conferentie bijkomende overeenkomsten, zoals het feit dat autochtone en allochtone leerlingen dezelfde *eindtermen* moeten bereiken in het onderwijs Nederlands en de sterke *gelijkenissen* tussen het *proces* van eerstetaalverwerving en dat van tweedetaalverwerving. Noch qua doelstellingen, noch qua taalverwervingsprocessen hoeft er dus een onderscheid gemaakt te worden. Meer specifiek noemt Koen Jaspaert de analytische of taakgerichte aanpak de meest zinvolle voor zowel het moedertaalonderwijs Nederlands als voor het onderwijs Nederlands als tweede taal. Op deze didactiek, die voor Vlaanderen aan het Steunpunt NT2 te Leuven ontwikkeld werd, kunnen we binnen het bestek van dit artikel echter niet dieper ingaan³.

Van taaldidactiek Nederlands naar algemene didactiek

Er zijn dus zeker een aantal goede argumenten om van 'taaldidactiek Nederlands' te kunnen spreken, zonder onderscheid tussen NT1 en NT2. We durven eigenlijk zelfs aan een nog ruimer geheel denken. Men kan immers terecht opmerken dat de hierboven genoemde uitgangspunten van de vakdidactiek NT1 en de vakdidactiek NT2 zoals die aan de UA gegeven worden, voor *alle vormen van taalonderwijs* gelden. Ook de taakgerichte aanpak kan ongetwijfeld taaloverschrijdend toegepast worden.

Bovendien zijn er nog andere principes met algemene waarde. Zo moeten taalleerders *strategieën* leren waardoor ze de nodige informatie kunnen selecteren uit conversaties of teksten die boven hun reeds bereikte niveau liggen. Ze moeten leren zich uit te drukken en te redden als hen bijvoorbeeld bepaalde woordenschat ontbreekt.

Wanneer je dergelijke doelstellingen bekijkt, wordt het duidelijk dat er aan een ruimere opleiding *algemene taaldidactiek* kan gedacht worden. Daarin zouden aan de toekomstige taalleerkracht juist die principes moeten doorgegeven worden die algemeen geldig zijn, of je nu in China Russisch onderwijst dan wel in Vlaanderen Nederlands. Met het voorgaande menen we het nut van het samengaan van de didactiek Nederlands aan anderstaligen en de didactiek Nederlands moedertaal voldoende belicht te hebben. We hebben zelfs geopteerd voor een nog groter geheel: *algemene taaldidactiek*.

VAN GEHEEL NAAR DEEL: SPECIFICATIE

Taaldidactiek Nederlands aan anderstaligen

Waar blijft dan echter de vakdidactiek Nederlands aan anderstaligen? We hebben immers vanaf het begin ook aangegeven dat die specialisatie volgens ons een aparte plaats verdient. Inderdaad, als je Nederlands wil geven aan anderstaligen moet je bepaalde dingen wel kunnen die niet nodig zijn als je Engels moet geven als vreemde taal (en omgekeerd). Argumenten voor dit standpunt halen we uit het programma van de lerarenopleiding Nederlands aan anderstaligen zoals die aan de UA loopt. Als we dat programma bekijken, dan zijn er heel wat onderdelen die NIET zouden passen in een algemene opleiding taaldidactiek en

zelfs niet in een lerarenopleiding Nederlands moedertaal.

Zo is het belangrijk inzicht te hebben in de manier waarop iemand een nieuwe taal leert en te weten welke soort fouten anderstaligen kunnen maken bij het leren van Nederlands. Iemand die 'ik loopte' zegt, maakt immers een vormelijke taalontwikkelingsfout die Nederlandstalige kinderen in een bepaald stadium van hun moedertaalverwerving ook maken. 'Ik wil kopen rijst' is echter een typische fout van een Franstalige die Nederlands leert. Dergelijke inzichten komen aan bod in een onderdeel over eerste- en tweedetaalverwerving en in dat over didactische grammatica.

Als leerkracht Nederlands aan anderstaligen is het ook nodig dat je een kijk hebt op wie de anderstaligen in Vlaanderen of Nederland nu eigenlijk zijn en waarom ze hier zijn. Deze vraag komt gedeeltelijk aan bod in een bijdrage over achtergronden van de immigratie. Van bepaalde grote groepen anderstaligen in ons onderwijs heeft men best ook enig inzicht in de culturele achtergronden en daartoe is er een lezing over Marokkaanse jongeren.

We denken ook aan het onderdeel alfabetisering, een aspect waarmee moedertaalleerkrachten in ons middelbaar onderwijs slechts marginaal te maken krijgen. Hier moet meteen opgemerkt worden dat de lerarenopleiding Nederlands aan anderstaligen dit thema enkel kort kan belichten. 'Alfabetisering Nederlands aan anderstaligen' is een goed voorbeeld van weer een aparte specialisatie die dan zou kunnen ontstaan binnen het grotere geheel 'taalonderwijs Nederlands aan anderstaligen'.

Andere programmaonderdelen gaan in op vragen waarmee ik zelf telkens weer geconfronteerd word in mijn lespraktijk in het Volwassenenonderwijs Talen en Informatica van de Kamer voor Handel en Nijverheid van Brussel. Het gaat om een situatie die

velen bekend in de oren zal klinken: je stapt binnen in een klas met zowat dertig studenten van zowat twintig verschillende nationaliteiten en ze kennen geen woord Nederlands. Doel van deze mensen: Nederlands leren. Zeker als je hier voor het eerst voor staat, heb je ontelbare vragen. Hoe begin je daar nu mee in zo'n groep? Hoe pak je dat aan als er geen enkele andere gemeenschappelijke taal door al je studenten beheerst wordt? Welke woorden moeten die taalleerders nu eerst leren? En als je ervoor kiest grammatica te geven, hoe leg je die dan uit aan studenten die nog maar weinig Nederlands kennen? Moet/Kan je rekening houden met de moedertalen van de studenten?

Deze en andere vragen komen in de loop van de opleiding aan bod in onderdelen als 'woordenschatverwerving', 'didactische grammatica', 'TPR of taalleren door handelen', 'pragmatiek: functies en noties'. Naast theoretische achtergronden worden er telkens ook voorbeelden gegeven uit de lespraktijk aan anderstalige volwassenen in het Onderwijs voor Sociale Promotie, in de Basiseducatie, in beroepsopleidingen Nederlands aan anderstaligen of bij nog andere doelgroepen.

Dat geven van voorbeelden is ook belangrijk met het oog op een ander aspect van het lesgeven aan anderstaligen. Een leerkracht die voor een klas staat met mensen uit heel de wereld moet over een zekere openheid beschikken en zijn eigen culturele achtergronden op tijd en stond in vraag durven stellen. Nu kan je die openheid zeker niet even leren binnen een éénjarige lerarenopleiding Nederlands aan anderstaligen, want het is een levenslang proces. Maar binnen een aparte opleiding Nederlands aan anderstaligen krijgt de toekomstige leerkracht een groot aantal voorbeelden uit dergelijke klassen. Gecombineerd met lesobservaties in klassen met anderstaligen en met stages aan anderstalige leerlingen kan toch het begin van een zekere intercul-

turele deskundigheid verworven worden. Binnen een algemene opleiding Nederlandse taaldidactiek zouden dergelijke voorbeelden, observaties en stages slechts in heel beperkte mate mogelijk zijn.

We hopen hiermee reeds overtuigende argumenten te hebben gegeven voor het bestaan van een aparte opleiding didactiek Nederlands aan anderstaligen. René Appel en Anne Vermeer vermelden in hun reactie op Koen Jaspaerts lezing van de conferentie in Tilburg nog andere problemen en vragen die bij een samengaan van NT1 en NT2 rijzen. Zo vragen ze zich af hoe de achterstand die NT2-kinderen vaak qua woordenschat, klanken en morfologie vaak hebben ten opzichte van NT1-kinderen kan weggevoerd worden in één en dezelfde aanpak zonder dat hetzij aan de NT1-leerders hetzij aan de NT2-leerders tekortgedaan wordt. In een aparte NT2-les krijgen de NT2-leerlingen kwantitatief en kwalitatief meer kansen om het Nederlands te leren⁴.

Wij voegen hieraan toe dat Koen Jaspaert zich bij zijn argumenten voor het samengaan van NT1 en NT2 bovendien beperkt tot één doelgroep van het onderwijs Nederlands heeft, namelijk tot de leerlingen van het regulier onderwijs. Hij houdt geen of weinig rekening met klassen met uitsluitend anderstaligen in andere onderwijscircuits, zoals bijvoorbeeld het volwassenenonderwijs.

Nederlands als vreemde taal naast Nederlands als tweede taal

Sommige lezers zullen terecht opmerken dat we zelf tot nu toe ook een beperking ingevoerd hebben: we hebben het vooral gehad over Nederlands als tweede taal, dit wil zeggen het onderwijzen van Nederlands aan anderstaligen in Vlaanderen of Nederland, dus in gebieden waar dat Nederlands ook voertaal is. Daarnaast is er echter ook Nederlands als vreemde taal, dit wil zeggen

het onderwijs Nederlands in andere landen. Dat dit geen te verwaarlozen kant is van Nederlands aan anderstaligen bewijst de deelname aan het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal: jaarlijks leggen ongeveer 4.000 kandidaten in zowat veertig verschillende landen hiervoor examen af⁶.

Ook wat Nederlands als vreemde taal betreft, is het fenomeen 'eenheid-specialisatie' van toepassing. De lerarenopleiding Nederlands aan anderstaligen zoals die aan de UA gegeven wordt, legt de klemtoon op Nederlands als tweede taal, maar heel wat van de onderwezen theorie, achtergronden en voorbeelden geldt ook voor Nederlands als vreemde taal. We citeren Manfred Braam wanneer hij het in zijn reeds vermelde lezing heeft over 'een dialoog tussen de didactiek vreemde taal en tweede taal': 'De didactiek NT2 heeft enorm veel ideeën ontwikkeld hoe taal communicatief kan worden geleerd. Door taal vooral in haar functionele context te plaatsen zijn er concepten ontstaan die geschikt zijn om ook het vreemdetalenonderwijs effectiever te maken. Alhoewel een methode NT2 niet bruikbaar is voor het kant-en-klaar gebruik in Duitsland, zo zijn de visie daarachter en ook tal van lessen en oefeningen over te nemen [...].'

Manfred Braam vermeldt echter ook een aantal belangrijke verschillen tussen de verwerving van een tweede taal en het leren van een vreemde taal (waarbij opgemerkt weze dat reeds de keuze van de woorden 'verwerven' en 'leren' van belang is). We geven een aantal van de door hem genoemde verschilpunten weer:

- 1 Een tweede taal leer je in de natuurlijke omgeving van die taal. Het vreemdetalenonderwijs moet daarentegen altijd weer een kunstmatige communicatieve omgeving creëren.
- 2 Een tweede taal heeft een communicatieve waarde en een sociale functie die te vergelijken is met de moedertaal. Een

vreemde taal heeft vooral een prospectieve waarde (bijvoorbeeld voor een bezoek aan het land waar de taal in kwestie gesproken wordt).

- 3 Na een les NT2 is de alledaagse communicatieve realiteit de beste toetssteen en bron van motivatie. Voor het vreemdetalenonderwijs moeten formele tests deze functie vervullen.
- 4 Vaak verschillen de doelgroepen vrij sterk. Het onderwijs tweede taal is sterk gericht op migranten. Een weinig gebruikte vreemde taal trekt vooral studenten aan die al meerdere talen hebben geleerd en die vaak vragen naar een sterker systematische of grammaticale methode.⁵

Nog specifiek

Vanuit deze verschillen zou er kunnen gepleit worden voor nog eens een specialisatie 'Nederlands als vreemde taal' en daarbinnen dan weer voor 'Nederlands aan Duitstaligen', want voor Duitstaligen zijn ook specifieke factoren belangrijk. Manfred Braam vermeldt onder andere de hoge progressie die dankzij de nauwe verwantschap Duits-Nederlands met Duitstaligen mogelijk is vergeleken met andere doelgroepen; de struikelblokken zijn verschillend van die van niet-West-Germaanse moedertaalsprekers. We willen echter meteen ook waarschuwen voor steeds verder doorgedreven specialisatie.

Zelf hebben we met al het bovenstaande willen aantonen dat de specialisaties Nederlandse moedertaal didactiek en Nederlands aan anderstaligen wel degelijk verantwoord zijn. We hebben ook mogelijkheden voor verdere opsplitsingen gegeven: alfabetisering, Nederlands als vreemde taal, Nederlands als vreemde taal aan Duitstaligen. Daarmee willen we echter niet zeggen dat die maar meteen moeten uitgebouwd worden. Of de nood eraan wel/niet bestaat, zal stilaan duidelijk worden. Het is heel goed

mogelijk dat in het onderwijs Nederlands op een bepaald moment specialisaties worden uitgewerkt die daarna weer worden samengebracht. We hebben niet meteen een antwoord op hoe zinvol verder specialiseren is. Wel zijn we ervan overtuigd dat bij eventuele opsplitsingen de band met het grotere geheel niet verloren mag gaan.

NEDERLANDS AAN ANDERSTALIGEN: INITIATOR VAN VERNIEUWINGEN

Opnieuw aansluitend bij Koen Jaspaerts pleidooi voor één taaldidactiek Nederlands, wijzen we trouwens graag met nadruk op het belang dat bepaalde onderdelen uit de academische lerarenopleiding Nederlands aan anderstaligen in toenemende mate hebben voor alle leerkrachten in ons secundair onderwijs en dan niet eens alleen voor leerkrachten Nederlands moedertaal. Naarmate onze maatschappij multicultureler wordt, groeit immers het aantal leerkrachten dat anderstaligen in de klas heeft. Vanuit die vaststelling is elke leerkracht gebaat bij bijvoorbeeld een les over de achtergronden van de immigratie of het belang van functioneel taalonderwijs⁷.

Belangrijk is daarbij op te merken dat Koen Jaspaert bij de eenmaking van het onderwijs Nederlands de NT2-inzichten wil uitbreiden naar NT1 en niet omgekeerd (bijvoorbeeld het taakgericht onderwijs). René Appel en Anne Vermeer geven ook expliciet aan dat de noodzakelijke innovatie van de verouderde en improductieve NT1-didactiek voor een belangrijk deel moet komen van NT2-deskundigen. Ook wij stellen vast dat in de loop der jaren meer dan eens gebleken is dat het onderwijs Nederlands aan anderstaligen vernieuwingen kan brengen die ook voor andere vormen van taalonderwijs de moeite lonen.

Het is immers zo dat als je hier in België bijvoorbeeld Frans leert en later op reis in Parijs verschrikkelijk klungelt, je leraar Frans daar zelden of nooit iets over zal vernemen, laat staan er zelf nadeel van zou ondervinden. Als wij de anderstaligen in onze samenleving echter niet taalvaardig genoeg maken in het Nederlands, worden we daar achteraf zelf met onze neus op gedrukt en ondervindt diezelfde samenleving daarvan negatieve gevolgen. Zo'n situatie verplicht veel meer tot kritisch nadenken en direct evalueren, veranderen en vernieuwen. Zonder afbreuk te willen doen aan waardevolle ontwikkelingen binnen andere richtingen taaldidactiek, pleiten we ook wegens die grotere nood aan vernieuwing voor een aparte opleiding didactiek Nederlands aan anderstaligen. Als die opleiding achteraf voor het grotere geheel van de (Nederlandse) taaldidactiek zinvol blijkt, zoveel te beter!

Tot slot pikken we de politieke metafoor opnieuw op en wel om een verschil aan te geven dat gunstig uitvalt voor het geografisch gebied dat 'onderwijs Nederlands' heet. Waar het proces van steeds kleinere staten in de politiek jammer genoeg maar al te vaak met oorlog gepaard gaat, blijkt er tussen taaldidactici NT1-NT2 een zinvolle en prettige samenwerking te bestaan. Eerder dan een hoop onafhankelijke landjes die los van elkaar proberen te functioneren, vormt het onderwijs Nederlands ons inziens een vlot samenwerkende federale staat.

*Ann De Schryver
Overwinningstraat 27
3010 Kessel-Lo*

NOTEN

- 1 Dit artikel is in uitgebreidere vorm en met een meer gedetailleerde bibliografie verschenen in het vaktijdschrift *Persoon en Gemeenschap* (december 1996) onder de titel 'Lerarenopleiding Nederlands aan anderstaligen: een vorming apart?'. Graag bedank ik Frans Daems en Agnes Leysen voor hun zinvolle suggesties bij beide versies.
- 2 Mijn eigen niet-gepubliceerde bijdrage 'NT2: een aparte aanpak' op de UA-viering in juni 1996 vormt daarbij een belangrijk vertrekpunt, maar ik wil zeker ook de niet-gepubliceerde lezingen 'Nederlands als vreemde taal' van Manfred Braam en 'Aggregatie NT2: een meerwaarde' van Erika Blondé vermelden als inspiratiebronnen. Manfred Braam hield zich gedurende enkele jaren bezig met vakadvies Duits voor het onderwijs in Vlaanderen. Hij is ook lid van de 'Fachvereinigung Niederländisch', die de koepelorganisatie vormt van docenten en leraren Nederlands in Duitsland. Erika Blondé is stafmedewerkster van het Centrum Buitenlandse Werknemers Bongerhout en verzorgt daar onder andere de coördinatie van de Nederlandse taallessen. Zij is ook één van de eerste afgestudeerden van de UA-opleiding Nederlands aan anderstaligen.
- 3 Voor een grondigere bespreking van deze argumenten verwijzen we naar het hoofdstuk 'NT1 en NT2 in Vlaanderen en Nederland' van Koen Jaspaert in Kroon & Vallen (1996). Voor meer informatie over en voorbeelden bij de taakgerichte aanpak is er de pas verschenen publicatie van de VON-werkgroep NT2 (1996).
- 4 Een uitgebreidere bespreking en nog andere kritische kanttekeningen bij Jaspaerts opvatting vindt de lezer in het hoofdstuk 'Van oude methodes en verschillen die nog niet voorbij zijn' van René Appel en Anne Vermeer in Kroon & Vallen (1996).
- 5 Met kleine syntactische aanpassingen geciteerd uit de lezing van Manfred Braam (zie noot 2).
- 6 Bron voor deze cijfergegevens: Van Twisk (1996).
- 7 Dat de lerarenopleiding Nederlands aan anderstaligen op UA vaker en vaker ook door andere dan (toekomstige) **taalleerkrachten** wordt gevolgd (b.v. leerkrachten geschiedenis), mag in dat opzicht een interessante evolutie genoemd worden.

BIBLIOGRAFIE

- Blondé, E.: Vijfde verjaardag en dus feest. Aggregatie-opleiding Nederlands aan anderstaligen. *Samenwijs* 16/9 (mei 1996), p. 29-32.
- Kroon, S. & T. Vallen (red.): *Het verschil voorbij. Onderwijs Nederlands als eerste en tweede taal in Nederland en Vlaanderen*. Reeks Voorzetten, 51. Den Haag: Sdu Uitgever, 1996.
- Salmi, A.: *Lesgeven aan Fatima en Ahmed. Praktijkboek voor het werken met Marokkanen en Turken*. Leuven/Amersfoort: Acco, 1996.